

SO‘ZLARNING ALOQA-MUNOSABAT SHAKLLARINI O‘QITISH METODIKASI

Eshmuratova Asila Salimjon qizi

Termiz davlat pedagogika instituti Filologiya fakulteti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Samarali muloqot shaxsiy, akademik va professional muvaffaqiyatda hal qiluvchi rol o‘ynaydigan asosiy mahoratdir. So‘zlarning munosabat shakllarini tushunish va o‘zlashtirish tilni bilishning muhim jihati bo‘lib, u aniq va samarali muloqot qilish qobiliyatiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Ushbu maqolada biz til ko‘nikmalarini oshirish va yaxshi muloqotni rivojlantirish uchun so‘zlarning aloqa-munosabat shakllarini o‘rgatishning keng qamrovli metodologiyasini o‘rganamiz.

Kalit so‘zlar: aloqa-munosabat shakllari, til, qo‘shimchalar, prefikslar,

So‘zlarning aloqa-munosabat shakllarini o‘rgatishda o‘quvchilarga so‘zlar va ularning kommunikativ funksiyalari o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunishga yordam beradigan turli strategiyalarni o‘z ichiga olgan keng qamrovli metodologiyani qabul qilish juda muhimdir. Metodika samarali muloqotda so‘z tanlash, kontekst va ma‘noning ahamiyatini ta‘kidlagan holda o‘quvchilarning so‘z boyligini oshirish, tushunish va muloqot ko‘nikmalarini oshirishga qaratilishi kerak. Prefikslar, qo‘shimchalar, o‘zak so‘zlar kabi aloqa-munosabat shakllari so‘zlarning ma‘nosi, tuzilishi va vazifasiga ta‘sir qiluvchi tilning qurilish bloklaridir. Ushbu shakllarni aniqlash va ulardan foydalanish malakasi nafaqat so‘z boyligini kengaytiradi, balki tushunish, ifodalash va umumiy muloqot samaradorligini oshiradi. So‘zlarning aloqa-munosabat shakllarini o‘rgatish lingvistik kompetentsiyani rivojlantirish va muvaffaqiyatli muloqot o‘zaro ta‘sirini rivojlantirish uchun muhimdir. Interfaol ta‘lim faoliyati talabalarni faol ishtirok etish, hamkorlik va tajriba asosida o‘rganishga yordam beradigan amaliy tajribaga jalb qilish orqali so‘z munosabatlarini o‘rgatishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Bu mashg‘ulotlar nafaqat o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va dinamik qiladi, balki amaliy qo‘llash va izlanish orqali talabalarning so‘z munosabatlari haqidagi tushunchalarini ham oshiradi. Interfaol ta‘lim faoliyati an‘anaviy o‘qitish usullaridan voz kechish orqali talabalarning qiziqishi va motivatsiyasini uyg‘otadi.[1]

O‘yinlar, boshqotirmalar, viktorinalar va amaliy mashqlarni o‘z ichiga olgan holda, o‘qituvchilar faol ishtirok etishni va so‘z munosabatlarini o‘rganishga ishtiyoqni rag‘batlantiradigan rag‘batlantiruvchi o‘quv muhitini yaratishi mumkin. Interfaol mashg‘ulotlar talabalarga so‘zlar, prefikslar, qo‘shimchalar va ildizlarni boshqarish

bo'yicha amaliy tajriba beradi. So'z yaratish, moslashtirish o'yinlari va saralash mashqlari kabi mashg'ulotlar orqali so'z komponentlari bilan jismoniy shug'ullanish orqali talabalar so'z munosabatlari qanday ishlashini hamda ularning ma'no va tuzilishga qanday ta'sir qilishini sezuvchanlik bilan tushunishadi. Interfaol faoliyat turli xil ta'lim uslublarini, shu jumladan vizual va kinestetik talabalarni qamrab oladi. Ko'rgazmali qurollar, interfaol vositalar va manipulyatorlar talabalarga so'z munosabatlarini tasavvur qilish va mavhum tushunchalarni yanada samaraliroq o'zlashtirishga yordam beradi. So'zlarni saralash, rolli o'yinlar va interfaol simulyatsiyalar kabi kinestetik tadbirlar talabalarga so'z komponentlari bilan jismonan ta'sir o'tkazish va harakat orqali tushunchalarini mustahkamlash imkonini beradi. Interfaol tadbirlar talabalarni birgalikda ishlashga, kontseptsiyalarni muhokama qilishga va fikr almashishga undash orqali hamkorlik va tengdoshlarni o'rganishga yordam beradi. Guruh o'yinlari, hamkor mashqlari va jamoaviy qiyinchiliklar kabi hamkorlikdagi faoliyatlar muloqot ko'nikmalarini, tanqidiy fikrlashni va talabalar o'rtasida bilim almashishni rivojlantiradi. Tengdoshlarning o'zaro munosabati o'quv natijalarini oshiradi va talabalarga bir-birining nuqtai nazaridan o'rganish imkoniyatini beradi. Interfaol tadbirlar talabalardan olgan bilimlarini amaliy kontekstda qo'llashni talab qiladigan real misollar, stsenariylar va muammolarni ko'rsatish orqali so'z munosabatlarini kontekstga aylantiradi. So'z jumboqlari, jumlar qurish va hikoya qilish kabi kontekstga asoslangan faoliyat bilan shug'ullanib, talabalar so'z munosabatlari kundalik muloqotda qanday ishlashini va ular tildan samarali foydalanishga qanday hissa qo'shishini bilib oladi. Interfaol tadbirlar talabalarga real vaqtda so'z munosabatlarini tushunishlarini baholashga imkon beruvchi zudlik bilan qayta aloqa va mustahkamlashni taklif qiladi. Viktorinalar, ball tizimiga ega o'yinlar va interfaol mashqlar talabalarning o'z faoliyati haqida tezkor fikr bildirish imkonini berib, ularga kuchli va takomillashgan sohalarni aniqlashga yordam beradi. Teskari aloqa o'rganishni mustahkamlaydi va talabalarni o'quv jarayonida faol ishtirok etishga undaydi. Interfaol tadbirlar talabalarni so'z munosabatlarini tahlil qilishga, muammolarni hal qilishga va innovatsion fikrlashga undash orqali ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradi.[5]

So'zlarni assotsiatsiyalash o'yinlari, so'zlarni xaritalash va hikoya qilish mashqlari kabi ijodiy faoliyat talabalarni turli so'z birikmalari, ma'nolari va kontekstlarini o'rganishga undaydi, lingvistik ijodkorlik va tahliliy ko'nikmalarni rivojlantiradi. So'z munosabatlarini o'rgatishda interfaol o'quv faoliyatini qo'shish talabalarning faolligini, lingvistik tushunchalarni tushunish, eslab qolish va qo'llash qobiliyatini oshiradi. Tadqiqot, hamkorlik va amaliy tajribani rag'batlantiradigan dinamik va interaktiv o'quv muhitini yaratish orqali o'qituvchilar so'z munosabatlarini samarali o'rgatishi va talabalarga kuchli til ko'nikmalarini rivojlantirish va muloqot qilish qobiliyatini oshirishi mumkin.[2]

So'z munosabatlarini o'rgatishda hamkorlikdagi faoliyatni kiritish talabalarning o'rganish tajribasini oshiradigan va lingvistik tushunchalarni chuqurroq tushunishga yordam beradigan ko'plab afzalliklarni beradi. Hamkorlik faoliyati talabalar o'rtasida hamkorlik, muloqot, tanqidiy fikrlash va faol ishtirokni rag'batlantiradi, ular so'z munosabatlarini samarali o'rganish va o'zlashtirish uchun birgalikda ishlashlari mumkin bo'lgan qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratadi. Hamkorlik faoliyati talabalar o'rtasida hamkorlik va jamoaviy ishlashga yordam beradi, bu ularga so'z munosabatlarini tushunishning umumiy maqsadi sari birgalikda ishlashga imkon beradi. Guruh vazifalari, munozaralar va loyihalarda ishtirok etish orqali talabalar samarali muloqot qilishni, fikr almashishni va muammolarni hal qilish va tilshunoslik tushunchalarini hamkorlikda o'rganish uchun tengdoshlari bilan hamkorlik qilishni o'rganadilar. Hamkorlik faoliyati tengdoshlarning o'rganishi va qo'llab-quvvatlashini osonlashtiradi, talabalarga bir-birining nuqtai nazari, tajribasi va bilimlaridan o'rganish imkonini beradi. Talabalar tengdoshlari bilan o'zaro muloqot qilish orqali fikr almashishlari, fikr-mulohazalarini bildirishlari va yordam taklif qilishlari mumkin, ular bir-birlariga murakkab so'z munosabatlarini tushunishlariga yordam beradigan va tengdoshlarining o'zaro ta'siri orqali tushunishlarini mustahkamlashlari mumkin bo'lgan qo'llab-quvvatlovchi ta'lim hamjamiyatini yaratishlari mumkin.[3]

Hamkorlik faoliyati talabalarni o'z tengdoshlari bilan o'z fikrlarini, g'oyalarini va so'z munosabatlarini talqin qilishni rag'batlantirish orqali muloqot ko'nikmalarini yaxshilaydi. Guruhdagi munozaralar, bahs-munozaralar va hamkorlikdagi topshiriqlar orqali talabalar lingvistik tushunchalar bo'yicha o'z tushunchalarini ifoda etish, boshqalarning nuqtai nazarini tinglash va mazmunli muloqotga kirishishda mashq qiladilar, bu esa ularning og'zaki va yozma muloqot qobiliyatini oshiradi. Hamkorlik faoliyati talabalarga so'z munosabatlarini tahlil qilish, bog'lanishlar o'rnatish va hamkorlikda yechim topishni talab qiladigan muammolar, boshqotirmalar va topshiriqlarni taqdim etish orqali tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rag'batlantiradi. So'z ma'nolarini ochish, naqshlarni aniqlash va til tuzilmalarini dekodlash uchun birgalikda ishlash orqali talabalar hamkorlikda o'rganish sharoitida analitik qobiliyatlari va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Hamkorlik faoliyati o'quv jarayonini interaktiv, ijtimoiy va qiziqarli qilish orqali talabalarning faolligi va motivatsiyasini oshiradi. So'z munosabatlarini o'z ichiga olgan guruh faoliyati, o'yinlar va loyihalarda ishtirok etish orqali talabalar faol hissa qo'shish, o'z tushunchalarini baham ko'rish va o'z bilimlarini egallashga o'zlarini rag'batlantiradilar, bu esa lingvistik tushunchalarni o'zlashtirishga qiziqish va ishtiyoqning oshishiga olib keladi. Hamkorlik faoliyati talabalarga so'z munosabatlariga boshqacha yondashishi mumkin bo'lgan tengdoshlari bilan hamkorlik qilish imkoniyatini berish orqali turli xil o'rganish uslublari va istiqbollarini o'z ichiga oladi. Turli kuchli tomonlari, tajribalari va tushunchalariga ega bo'lgan sinfdoshlar

bilan ishlash orqali talabalar lingvistik tushunchalar haqida kengroq tushunchaga ega bo‘ladilar, turli nuqtai nazardan o‘rganadilar va so‘z munosabatlarini tahlil qilishda yondashuvlarning xilma-xilligini qadrlashadi. Hamkorlik faoliyati ijobiy munosabatlarni, jamoada ishlash ko‘nikmalarini va o‘quv jamoasiga tegishlilik hissini rivojlantirish orqali talabalarning ijtimoiy va hissiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi. Hamkorlikdagi vazifalar orqali talabalar o‘zlarining tengdoshlariga nisbatan ishonch, hamdardlik va hurmatni rivojlantiradilar, ularning umumiy farovonligi va akademik muvaffaqiyatiga hissa qo‘shadigan muhim ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradilar. So‘z munosabatlarini o‘rgatishda hamkorlikdagi faoliyatni qo‘shish orqali o‘qituvchilar talabalar o‘rtasida hamkorlik, muloqot, tanqidiy fikrlash va faollikni rivojlantiruvchi dinamik va interaktiv o‘quv muhitini yaratishi mumkin. Birgalikda o‘rganish tajribasi orqali talabalar nafaqat so‘z munosabatlarini tushunishlarini chuqurlashtiradilar, balki ularni akademik muvaffaqiyat va umrbod ta‘lim olishga tayyorlaydigan muhim ko‘nikma va malakalarni rivojlantiradilar.[4]

Xulosa:

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, so‘zlarning aloqa-munosabat shakllarini o‘rgatish tilni bilish darajasini oshirish va samarali muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan strategik yondashuvdir. Asosiy bilimlarni, interfaol ta‘limni, kontekstli qo‘llashni, so‘z boyligini kengaytirishni, ko‘nikmalarni integratsiyalashuvini va baholashni o‘zida mujassam etgan tizimli metodologiyani amalga oshirish orqali o‘qituvchilar talabalarga o‘zlarini aniq va aniq ifoda eta oladigan malakali kommunikator bo‘lish imkoniyatini berishi mumkin. Til o‘rganishda aloqa-munosabat shakllarining ahamiyatini ta‘kidlash til tuzilishini chuqurroq tushunishni rivojlantiradi va talabalarning o‘quv va kasbiy faoliyatida foydali bo‘lgan samarali muloqot amaliyotlarini rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov G'. Xo‘jayeva D. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. (akademik litseylar uchun darslik). -T.: O‘qituvchi, 2003.[1]
2. Jamolxonov. N. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. -T.: O‘qituvchi, 2005.[2]
3. V. Mahmudov N. O‘qituvchi nutqi madaniyati. T.: 2007.[3]
4. Nurmonov A. O‘zbek tilshunosligi tarixi. -T.: O‘zbekiston, 2002.[4]
5. Nurmonov A., Sobirov A., Yusupova Sh. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. T.: 2002.[5]